

¹⁷ TrREL, I. 1. c, 487. doboz, 354/1947. sz.

¹⁸ Debreceni Protestáns Lap (az egyházkerület hivatalos közlönye), 1947. június 15. Az egyik egyháztörténész szerint 97 lelkészt vontak eljárás alá. Lásd Tibori 1995. 90.

¹⁹ Idézi: Kiss 2003. 40–41.

²⁰ 1945-ben a belügyminiszter a „kriptokommunista” parasztpárti Erdei Ferenc (1949-től tiszántúli főgondnok), a Művelődési Minisztéri-

um egyik államtitkára Berezky Albert budapesti lelkész (1948-tól dunamelléki püspök), míg 1948-ig a belügyminisztérium államtitkára Kiss Roland volt (őt 1949-ben csalással dunamelléki főgondnokokká választották). 1946–47-ben az államfő, Tildy Zoltán korábban szeghalmi lelképászor, míg a miniszterelnök, Nagy Ferenc korábban a budapesti Kálvin téri egyházközség főgondnoka volt.

T É K A

A boldog békeidők promenádján

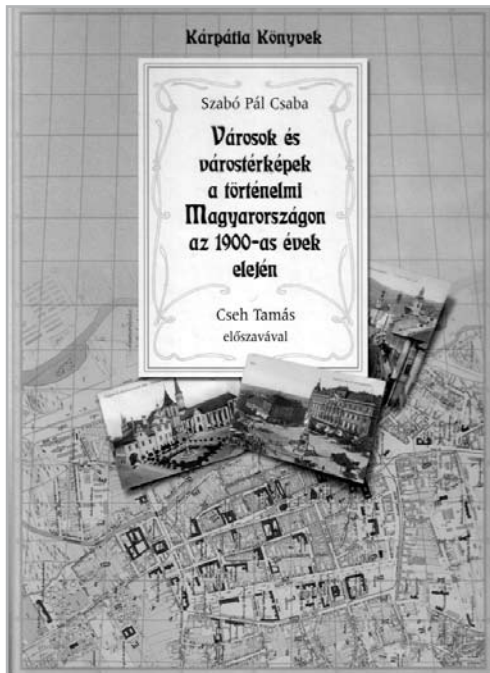
SZABÓ PÁL CSABA: *Városok és várostérképek a történelmi Magyarországon az 1900-as évek elején*. Budapest, 2005, Magyar Egyetemi Kiadó. 191 o.

Érdekes, s kétségkívül adatokban és tényekben gazdag könyvet vesz a kezébe, aki a *Városok és várostérképek a történelmi Magyarországon az 1900-as évek elején* című kötetet lapozgatja. A kötetet Cseh Tamás előszava nyitja, majd a szerkesztő, Szabó Pál Csaba (az SZTE Történelmi Intézetének adjunktusa) *Virrasztó Promenádj* című lírikus hangvételű esszéje következik, amelyeknek egyik hangsúlyos gondolata – amely megadja a könyv alaphangulatát és tendenciáját is – a következő. „A magyar kultúra történetfilozófiai genezisében, ha úgy tetszik semmi más nem történt, mint hogy az egyszerű, neutrális földrajzi

és történelmi helyszínek, materiális tethelyek – tragikus és csodálatos évszázados közösségi erőfeszítések közepette – spiritualizálódtak.” (11. o.) A bevezető írója részletesen tárgyalja a kommunális térhasználat és emlékezés közösségformáló erejét, amely – túl a geopolitikai predesztináción és a hivatalos állami ideológia frázisain legalább egy ponton, egy szinten – valóban együvé tartozónak kovácsolta a Kárpát-medencében élőket. A bevezetőben a közigazgatási és társadalomtörténelmi háttér bemutatása mellett bőven olvashatunk az előző századfordulót más-más városban megélt szerzőktől (pl. Balázs Béla, Márai Sándor, Dutka Ákos, Kolozsvári Grandpierre Emil, Szabó Dezső, Benedek Marcell) idézeteket, akiknek sorai rámutatnak az urbanizáció folyamatának kohéziós dinamikájára.

A nagyalakú és szép nyomdai kivitelű könyv a huszadik század első éveinek harmincnyolc magyarországi városába – alfabetikus sorrendben: Aradtól Veszpr-

rémig – vezet (vissza) az olvasót. Segítségével megtudhatjuk az adott városok földrajzi fekvését és határait, megismerhetjük történelmi címerét, rövid történetét és 1910 körüli állapotát. A városi hatóságok, a tűzvédelmi szervek, a könyvtárak, a nyomdák, a hírlapok, a távbeszélő állomások, a bérkocsik, a kerékpárok, az épületek, a gyógyszerteráriumok, a fürdők, az iskolák, az utcák és terek, a gáz- és villanyalapú közvilágítás statisztikai leírása mellett a lakosság anyanyelv szerinti megoszlása és a kivándorlók száma is megtalálható benne. De a késő dualizmuskori országgyűlési választókerületi rendszer aránytalanságainak példáit is és a városi primípusok és közszolgák – a polgármestertől a pénztárosig, a gázgyárvezetőig, a rendőrkapitányig, a főkertészig vagy éppen a könyvtárnokig – nevét is megtalálhatjuk a kötetben. Ez utóbbi kapcsán büszkeséggel tölthet el bennünket, szegedieket, hogy városunkban a könyvek házában a magyar irodalom két – azóta sajnos a kánon peremére (vagy még annál is kívülre) szorult – klasszikusa dolgozott 1912-ben. A könyvtári igazgató Tömörkény István, a könyvtáros Móra Ferenc volt.

Különösen értékes egységei a könyvnek a fontosabb helyi egyesületeket bemutató táblázatok (Fiume, Győr, Hódmezővásárhely, Kaposvár, Lócse, Marosvásárhely és Pancsova esetében ilyen nem szerepel), amelyekben a szervezetek alapításának időpontja és taglétszáma is szerepel. A kötet legnagyobb erénye azonban a több száz – részben színes, részben fekete-fehér – illusztráció: képeslapok, fényképek, térképek. Minden településről színes, jó minőségű, részletes és a képzeletbeli történelmi sétához vagy tájékozódáshoz remekül használható térkép – is – ad képet. A térképek – és az illusztrációk egy részének – eredeti lelőhelyei a könyv végén föl vannak tüntetve: magyarországi központi és helyi levéltárakból, múzeumi és könyvtári adattárakból valók.

A könyvben szereplő legtöbb fölvétel

képeslap, amelynek fölíratából kiderül, hogy melyik város melyik része, utcája, tere, épülete van rajta. Néhány képről (7., 22., 24., 46., 58., 114., 148., 176., 184. és 190. o.) azonban sajnos nem tudjuk meg, hogy mit vagy kiket ábrázol. Sem az egyesületeket bemutató táblázatokban, sem a főszövegben nincsenek fölölvételek a rövidítések. Így a történelemben kevésbé járatos olvasónak gondot jelenthet a kolozsvári kétszázkilencvenkét tagú 1892-ben alapított „orth. izr. hitk. szt. egylet”-ről (86. o.) megállapítani, hogy az ortodox izraelita hitközség szent egylete (Chevra Kadisája), amely elsősorban jótékonyági és szociálpolitikai tevékenységet folytatott, de feladata volt a megfelelő rituális temetkezés biztosítása is. Vagy a szegedi négyszázhuszonnégy tagú 1902-ben létrehozott „Magy. Szt. Erzsébet új sz-i templom egy.” (166. o.) fölölvétele: Magyar Szent Erzsébet Újszegedi Templomépítő Egyesület. Vagy hogy a miskolci Hodobay Sándor és Gombár István „Árv. üln.”-ök (106. o.) tulajdonképpen árvaszéki ülnökök, akik a kiskorúak és gondnokság alá helyezett ügyeiben jártak el (1877-től az árvaszékek a megyei és települési közigazgatás önálló egységei voltak). A kötet függelékeként elkelt volna rövidítésjegyzék vagy szómagyarázatok, amelyek jobban használhatóvá tették volna az egyébként példaértékű alaposággal összeállított munkát.

Szabó Pál Csaba könyvének lapjairól megelevenedik a huszadik század elejének Magyarországa. A kötetben szereplő nevek – városi alkalmazottak és magánzók, parlamenti képviselők és kisvárosi gyógyszerészek – forgataga: magyar, olasz, szerb, horvát, német, szlovák, lengyel, román hangzásúak, amelyeket a nagy és erős Magyarország büszke polgárai viseltek méltósággal és cívis öntudattal Fiumétől Lőcséig, Nagyszombatól Selmecbányáig. Érződik a kötet képeiből és betűiből, hogy Temesvár törvényhatósági jogú város – vagy ahogy a Monarchia idején nevezték: „a kis Bécs” – német, magyar,

román és szerb lakói büszkék voltak városuk megyeszékhely, katonai és jogszolgáltatási központ voltára, két – katolikus és ortodox – püspöki palotájára és székesegyházára, tizennyolc parkosított közterére, villamosforgalmára. Az 1900-as évek elején a magyar városok polgárai és előljárói bizakodóan néztek a jövőbe és tervezetek. Közvéghidat, főreáliskolát, egyetemet, cukorgyárat, villanytelepet, takarékpénztárat, víz- és csatornarendszert, kultúrpalotát, kőszínházat, járványkórházat, népszállót, iparcsarnokot, munkásházakat. És még ki tudja, hányféle „modernizáló idea” fordult meg a városi szennátorok és self-made-manek fejében...

A kötet a Kárpátia könyvek első darabja. A Szabó Pál Csaba és Bayer Zsolt által szerkesztett sorozat célja a történelmi Magyarország utolsó bő negyed századának (1890–1918) mindennapjainak, eseményeinek, helyszíneinek, szereplőinek a bemutatása. A következő kötetekben a magyar turizmus kialakulása és a korszak a bor- és szőlőkultúrája kerül földolgozásra. A sorozat impozáns és attraktív kötetel kezdődött, amely értékes adatokkal, élvezetes korabeli szöveggel, kitűnő minőségű és széleskörű kép- és térképanyaggal invitál sétára bennünket a boldog békeidők promenádján.

MIKLÓS PÉTER

M E S S Z E L Á T Ó

Magyarok Latin-Amerikában a dualizmus korában (1867–1918)

Magyarországról az 1800-as évekig jórészt misszionáriusok és zsoldosok jutottak ki a távoli kontinens, Amerika földjére. Ezen belül Latin-Amerikába, a magyarok első tömeges bevándorlása az 1820-as évek-re tehető.¹ Ezek a honfitársaink azonban szétszóródva új hazájuk területén, gyorsan beolvadtak a helyi közösségekbe. A kiegyezés (1867) utáni évtizedekben újabb magyar bevándorlási hullám érkezett Latin-Amerikába. A Magyarországot – különösen Veszprém és Fejér megyét² – nagyobb csoportokban elhagyó magyarok Brazília déli részén telepedtek le – magyarságukat azonban többségük rövid időn belül elvesztette az ott élő német telepesek hatására. Kisebb részük viszont híven kitartott úgy hitében, mint nemzeti hovatartozásában. Brazíliában ezt bizonyítja a Szent István Királyról elnevezett templomuk is, ami a kulturális identitás meg-

őrzésének autentikus bizonyítéka (A magyar bencések, 1981). Latin-Amerika területén, Brazílián kívül, ebben az időszakban, Argentínába, Uruguayba, Paraguayba, az Andok térségbe, Közép-Amerikába, Mexikóba és a Karib-szigetvilágba érkeztek magyarok. Tanulmányunk, a latin-amerikai magyar bevándorlás főbb vonásait vizsgálja a Kiegyezés éve és az első világháború vége közötti időszakban. Munkánk megírásakor jórészt Torbágyi Péter (2004) kiváló munkájára és az irodalomjegyzékben felsorolt forrásmunkákra támaszkodtunk.

Brazília

A második hullámban (1870-es évektől az 1900-as évek első két évtizedéig) Latin-Amerikába érkezett magyarok pontos számát nehéz megmondani, de egyes szerzők